

Tétel 13.

A KRIMI

TANTÁRGY	SZINT	TÍPUS
Irodalom	Középszint	Tétel

TÉMAKÖR	Az irodalom határterületei
TANANYAG CÍME	A krimi

A tétel vázlata:

- I. A krimi
- II. A detektívregény
- III. A detektívregény szereplői
- IV. A bűnténytől a leleplezésig
- V. Agatha Christie, a „krimi királynője”
- VI. Tíz kicsi néger

I. A krimi

A krimi, azaz a bűnügyi regény, a **tömegkultúra** része.

Tömegkultúra

- Népszerű vagy populáris kultúrának is nevezik.
- Az elitkultúra, más néven a magas kultúra ellentétéként definiálják.
- Angolszász nyelvterületen az alsó osztály kultúrájának nevezik.
- A tömegkultúra egyrészt a tömegek ízléséhez igazodik (esetenként ő igazítja magához a tömegek ízlését), másrészt a tömegtermelés eredménye.
- Fontos eleme a *népszerűség*.
- Attól, hogy valami népszerű, tehát a tömegkultúra része, még képviselhet művészi színvonalat pl. saját korában Shakespeare vagy Petőfi is a tömegkultúra része volt, ma pedig egyértelműen az elitkultúrához soroljuk őket.
- A tömegkultúra hagyományos közvetítője a bulvársajtó, a ponyvairodalom, később pedig a rádió, majd a televízió lett.
- Napjainkban a tömegkultúra egyik legelterjedtebb csatornája az internet.
- A populáris irodalom műfajai: a romantikus regény (szerelmi románc), a kalandregény, a sci-fi, a fantasy, a rémregény (horror), a **krimi** stb.

Krimi

A KRIMI	
HELYE AZ IRODALOMBAN	Az irodalom határterületéhez tartozik.
CÉLJA	Célja kettős: egyrészt az (intellektuális) szórakoztatás (a fordulatos történet izgalma, feszültségteremtés), másrészt az agy megtornáztatása, a figyelem próbára tétele.
KÖZPONTI MOTÍVUM	Középpontjában mindig egy bűntény áll, mely felgöngyölítésre vár.
BŰNTÉNY	Általában nem mutatja be a regény, következményeit ismerjük csak meg.
BŰNTÉNY MEGOLDÁSA	Egy briliáns elméjű magán-detektív vagy rendőrnnyomozó, esetleg egy éles eszű „civil” vállalkozik rá. Bemutatja a bűntény motivációját, és gyakran a lélektani hátterét is.

Tétel 13.

A KRIMI

A KRIMI	
CSELEKMÉNYE	Cselekménye az okozatiságon alapszik és teleologikus jellegű, azaz mindennek megvan benne a célja. A történetet számos kisebb elemből kell összeállítani. Olyan, mint egy rejtvény vagy egy puzzle: kiváló elmetorna.
SZERKEZETE	Fontos szerep jut benne az ismétlésnek: a bűntett egyes momentumainak feltárása, majd „újrajátszása” történik meg. A bűntettet ezúttal az elme „támasztja fel”: benne raktározódnak a hiányzó tények, és itt is illeszkednek össze teljes történetté.
ELBESZÉLÉSMÓD	A történet visszatekintő, felidéző jellegének köszönhetően narrációja retrospektív (múltba tekintő). Gyakori benne a retardáció (késleltetés), ami a feszültségteremtés eszköze. A narrátor előfordul, hogy kétségeket támaszt, bizonytalanságban tartja olvasóját. Nézőpontja a nyomozóhoz kötődik. Rendszerint objektív, szenvtelen az elbeszélő.
ÉRTÉKRENDJE	A bűnre mindig fény derül, napvilágra kerül az igazság, elkövetőjére pedig büntetés vár.
SZEREPLŐI	Tettes, áldozat, nyomozó, detektív segítője, gyanúsítottak.

A XX. század második felében a krimi nagy **változás**on ment keresztül.

Változás:

- technikai fejlődés (új eszközök, új tempó stb.)
- dinamikusabbak, akciódúsabbak lettek
- sok bennük az erőszak
- előfordul, hogy naturalisztikusan ábrázolják is az erőszakot
- helyenként sokkoló jeleneteket iktatnak be
- gyakran ábrázolják a bűntényt is
- a nyomozó is nemegyszer életveszélyben van

Tétel 13.

A KRIMI

Az írók a krimi fenti elemeit **klasszikus művekben** is előfordul, hogy felhasználják.

Klasszikus művek

- Mikszáth Kálmán: *Szent Péter esernyője*
- Mikszáth Kálmán: *A néhai bárány*
- Móricz Zsigmond: *Barbárok*
- Kosztolányi Dezső: *Édes Anna*
- E. T. A. Hoffmann: *Scuderi kisasszony*
- Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*
- G. G. Márquez: *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája*
- Umberto Eco: *A rózsza neve*

A krimik többségét azonban **nem sorolhatjuk** a szépirodalomhoz.

A krimikben ugyanis:

- sok a sablonos, klisészerű fordulat, karakter
- a szerző nem törekszik a művészi kifejezésmódra (fontosabb, hogy szórakoztasson)
- túl sok hangulat- és hatáskeltő eszközzel dolgoznak szerzőik
- a cselekmény túlzott bonyolítása jellemző rá
- mindent a nyomozásnak, a rejtély megfejtésének rendelnek alá

II. A detektívregény

A kriminek számos alműfaja van: ilyen például a rendőrségi krimi, a politikai krimi, a kém-történet, a jogi krimi, a bírósági dráma, a **kemény krimi** és a **detektívregény**.

Kemény krimi

SZEMPONT	DETEKTÍVREGÉNY	KEMÉNY KRIMI
DETEKTÍV	Törvényeket rendszerint betartó, művelt, szellemes; intellektusában, műveltségében, logikájában, emberségében, eleganciájában példaértékű hős. Nem egyszer igazi különnc.	Gyakran antihős („mocskos”, szenvedélybeteg, erőszakos, törvény felett/kívül álló zsarú).
VILÁGKÉPE	Realista, elemeiben idealista (detektív, zárás).	Cinikus és sokkal realistább, mint a detektívregény.
RENDŐRSÉG	Törvénytisztelő és példaértékű, azonban (hacsak nem rendőr a főhős) a rendőrség lassabban és sokkal kevésbé hatékonyan dolgozik, mint a magádetektív vagy a civil „nyomozó”.	A rendőrség rendszerint korrump, maga sem tiszteli a törvényeket. Egy romlott világ romlott intézménye.
ÁLDOZAT	A holttesteket ritkán ábrázolja, és még olyankor sem részletezi leírását. Magának a brutalitásnak sincs helye a gyilkosságban.	Naturalista ábrázolás jellemzi, sokkoló leírásokkal. Brutális kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságokat ábrázol.

Detektívregény

- Megteremtője az amerikai **Edgar Allan Poe**, aki a rémhistóriák nagymestere is volt.
- Poe első detektívregénye a *Morgue utca kettős gyilkosság* című elbeszélése volt, amiben félelmetes, misztikus és tisztán racionális elemek keveredtek.
- Ebben, az úttörőnek tekinthető műben már jelen volt számos olyan motívum, ami a későbbi detektívregényekben tér vissza, egyfajta bűnügyi „**toposzként**”.

„Krimtoposzok”

- Főhőse, Auguste Dupin a **zseniális, analitikus** detektív, aki elsősorban megfigyelő- és elemző képességére alapozza nyomozását.
- A főhős mellett áll egy barát, a **narrátor**, aki a briliáns detektívvel szemben az átlagember meglátásait és értetlenségét képviseli. Ebben az értelemben az olvasó rokona, „szeme” a regényben.
- A zseniális detektívnek köszönhetően a **megoldást** hamarabb megismerjük, mint az okát.

Ezek a motívumok visszaköszönnek a **detektívregény** számos nagy **klasszikusánál**.

- Az ír **Sir Arthur Conan Doyle**-nál, aki a legendás mesterdetektív, Sherlock Holmes „atyja”.
- Az angol **Agatha Christie**-nél, akinek a „kis belga” Poirot és a kedves Miss Marple figuráját köszönhetjük.

Sir Arthur Conan Doyle

- A legendás detektív, Sherlock Holmes alakja Conan Doyle 4 regényében és 56 elbeszélésében szerepelt.
- Sherlock Holmes nyomozási technikájának lényegét a **megfigyelő-, elemző- és következtetőképessége** adja. Ez egy természettudományos alapokon nyugvó módszert takar, mely dedukción nyugszik. A dedukció segítségével előfeltevésekből vonunk le következtetéseket: az általánosból következtetünk az egyesre.
- A Holmes-történetek **narrátora** Dr. Watson, aki maga is orvos, akárcsak Doyle eredeti foglalkozása. Ő a történetek lejegyzője, ő teszi fel azokat a kérdéseket, melyek az olvasóban is felmerülhetnek.
- Doyle teremti meg a briliáns detektív ellenpólusát: a félelmetesen intelligens **bűnözőzseni** alakját, Moriarty személyében.
- Olyan nagy hatással volt az olvasóközönségre a nyomozó figurája, hogy szerzőjének végül **fel kellett „támasztania”** őt. Halálos ellenségével, Moriartyval folytatott végső küzdelmében Doyle elpusztította hőseit.
- A londoni Baker Streeten (ahova nyomozóját költöztette Doyle) máig megtekinthető Sherlock Holmes **„szobája”,** valamint számos „használati tárgya” (mint híres pipája, nagyítója és sapkája).

Tétel 13.

A KRIMI

Agatha Christie

- A „krimi királynője” több legendás detektívfigurát is adott a világnak.
- Az egyik, Hercule Poirot, a belga magánnyomozó, a másik Miss Marple, a vidéki „teanénike”.
- Poirot megjelenésében különös **paródiája** a Doyle-nál megismert detektívnek. Tipegő járása, szigorú eleganciája, konzervatív öltözködési stílusa (fényesre vaxolt bajuszkája, ami védjegye is lett egyben) inkább komikussá teszi. Az elméje („a kis szürkeállománya) azonban borotvaéles.
- Miss Marple esetében a külső és a belső hasonló ellentmondást mutat: a látszólag szórakozottan kötögető, rózsáit nyesegető néni valójában kegyetlen pontossággal figyeli meg környezetét, és vonja le kristálytisztá következtetéseit. Falujának megfigyelése tökéletes támpontot nyújt az emberi lélek rejtelmeibe, és a bűntények megoldásában is segítik ezek az analógiák.

Rajtuk kívül a krimi igazi klasszikusának számít még a francia George Simenon **Maigret** (ejtsd: Megré) felügyelője.

Maigret

- Jellegzetes ballonkabátjában, pipával a szájában jár a bűn nyomában.
- A Maigret-regények a hétköznapi ismerős gesztusaival, pillanataival teszik hitelessé hőseit.
- Maigret magányos nyomozó, aki racionalizmusa mellett gyakran hagyatkozik empátiájára és intuíciójára: beleképzeli magát a tettes helyzetébe, a megfigyeléseit hagyja leülepedni, majd várja, hogy ösztönösen beugorjon valami, ami az ügy végső fordulatát hozza. Valójában az a módszere, hogy **nincs is igazán módszere**.

III. A detektívregény szereplői

A DETEKTÍVREGÉNY SZEREPLŐI

A DETEKTÍV

- Általában rendkívüli intelligenciával rendelkező, művelt figura.
- Széles tájékozottsággal bír.
- Intelligenciája inkább a logika, elemző és kombinációs képesség, valamint a memória területén nyilvánul meg. Érzelmi intelligenciája már hiányosabb lehet (pl. Sherlock Holmes gyakran igen érzéketlennek mutatkozik).
- Szellemi értelemben kimagaslik környezetéből.
- Logikája az olvasó számára időnként követhetetlennek és érthetetlennek tűnhet.
- Fejlett megfigyelőképességgel és koncentrációs képességgel rendelkezik.
- Kérdés- és érveléstechnikája is kiemelkedő. (Maigret-re ez nem jellemző.)
- Gyakran különc figura: bogaras, furcsa mániákkal, szokásokkal.

A SEGÍTŐ

- Alapvetően az átlag olvasó értelmi szintjén áll (legfeljebb kicsit az alatt).
- Ő maga sem érti mindig a detektív kijelentéseit, tetteit.
- A detektív hideg racionalizmusa mellett ő az érzelmek hordozója (együttérzés, szánalom stb.).
- Gyakran találgat a műben, esetenként a nyomozó módszerét próbálja maga is alkalmazni – sikertelenül.
- Előfordulhat, hogy ő segít (akaratlanul, a tudtán kívül) a detektívnek rájönni a végső megoldásra.
- Rendszerint ő a híd a detektív és az emberek között.

A TETTES

- A detektív méltó ellenfele, hiszen a nyomozónak komoly szellemi erőfeszítéseibe kerül az összekeveredett szála kibogozása.
- A detektívtől azonban nem különb, sőt bizonyos értelemben alatt is áll, hiszen a nyomozó leleplezi őt.
- A klasszikus Dupin- vagy Sherlock-történetekben a tettest nem feltétlenül ismerjük meg az elbeszélésből (nyitott világ), gyakran csak az utolsó pillanatban tűnik fel. A hozzá vezető út a lényeges.
- Más történetekben (pl. Agatha Christie-nél), ahol egy sokkal zártabb világban (pl. egy család) játszódnak az események, a tettes végig ott lapul a gyanúsítottak között. Gyakran ő a legkevésbé gyanús figura.

AZ ÁLDOZAT

- Az áldozattal nem feltétlenül találkozunk a műben, hiszen előfordulhat, hogy a cselekmény elején már halott.
- Más esetekben még életében képet róla, valamint találgathatjuk, hogy milyen motiváció vezethetett – karaktere alapján – a gyilkossághoz.

Tétel 13.

A KRIMI

IV. A bűnténytől a leleplezésig

A DETEKTÍVREGÉNY SZERKEZETE

BEVEZETÉS	A bűntény felvázolása (akár egy szereplő elbeszéléséből ismerjük meg, akár a szerző leírásából).
KIFEJTÉS	A nyomozás maga. Adatgyűjtés. megfigyelés zajlik ekkor. Az olvasó is rendszerint minden lényeges tény, adat birtokába jut. Amit azonban nem kap meg: a tények kombinációja. Ezt a nyomozó végzi el.
BEFEJEZÉS	1) Összegzés A nyomozó végzi el. A megoldást és a hozzá vezető utat fejt ki benne, valamint a felsorakoztatott bizonyítékok elemzése alapján bizonyítja elmélete helyességét. Jól felépített retorikával dolgozik, rendszerint csak a végén derül ki a tettes személye, ami a csattanó is egyben.
	2) Leleplezés A nyomozó megnevezi a gyilkost, majd az olvasóra és segédjére hagyja, hogy az ismert tények, adatok alapján kerek egészzé álljon össze számukra is az eset.

Tétel 13.

A KRIMI

V. Agatha Christie, a „krimi királynője”

A műfaj koronázatlan királynője 66 detektívregényt és több **(krimi)színdarabot** is írt.

(Krimi)színdarab

- Drámai formában megírt krimi.
- Legismertebb darabja az Egérfogó: krimi – két felvonásban.
- 1952-ben mutatták be az Egérfogót Londonban, és máig játsszák (ez a darab tartja az első előadástól a leghosszabb időn át játszott darab rekordját.)

Agatha Christie számos művét meg**film**esítették.

- A Poirot- és a Miss Marple-sorozat hazánkban is látható volt.
- A Miss Marple-t alakító Joan Hicksont még Agatha Christie választotta ki annak idején.
- Mozifilm is készült több regényéből: az egyik leghíresebb feldolgozás Sidney Lumet *Gyilkosság az Orient Expresszen* című 1974-es filmje.

Agatha Christie regényei többnyire **atipikus** detektívtörténetek.

Atipikus történetek

- Atipikus, vagyis nem tipikus, nem átlagos regények ezek.
- Agatha Christie előszeretettel kísérletezett a műfaj határaival: különleges helyzeteket, megoldásokat kreálva ezáltal.
- Atipikus krimi pl. a *Nyaráló gyilkosok*, ahol az áldozat még él a gyilkosság idején; az Ackroyd-gyilkosság, ahol a narrátor maga a gyilkos; a Gyilkosság az Orient Expresszen, ahol Poirot futni hagyja az elkövetőket; illetve *És eljő a halál...* című regénye, melyben az ókori **Egyiptomban** nyomozunk.

Egyiptom

- Agatha Christie művei gyakran játszódnak egzotikus helyeken (Egyiptom, az egykori Mezopotámia területe stb.), illetve régészeti ásatásokon.
- Az író nő második férje, Max Mallowan régész volt, akit felesége időnként elkísért az ásatásaira is.

Tétel 13.

A KRIMI

Tíz kicsi néger

Agatha Christie egyik leghíresebb, **atipikus krimije** a *Tíz kicsi néger*.

Atipikus alaphelyzet

- Tíz, egymás számára teljesen ismeretlen ember kap meghívást egy szigetre.
- A sziget vendégei a zord időjárás (tomboló vihar) miatt nem tudják elhagyni a szigetet.
- A meghívottak sorra halnak meg, míg végül az utolsó, szigeten tartózkodó is kioltja saját életét.
- Mindenki meghalt, de hol a tettes? Ne feledjük: nem hagyhatta el a vihar miatt a szigetet!
- Az epilógusban (utószó) érkező nyomozók tanácstalanok.
- A megoldás végül egy palackpostában érkezik meg.
- A regényben (egészen az epilógusig) nem szerepel nyomozó. Ráadásul még a végén sem járulnak hozzá a megoldáshoz.
- A gyilkosságsorozatban maga a gyilkos is meghalt.

És ami tipikus

- Mint Agatha Christie minden regényében, itt sem gyanakszunk a valódi tettesre.
- Szereplőit az angol középosztályból válogatja.
- A látszólag misztikus elemeknek van racionális magyarázata.
- A mondóka szerepeltetése jellemző Agatha Christie-re (pl. az *Egy marék rozs* gyerekmondókája – ott egy gyerekmondókának megfelelően gyilkolt a tettes).
- Minden szereplőről lassan kiderül, hogy van titkolnivalója: esetünkben mindannyian büntetésüket „megúszó” gyilkosok: bűnükre soha sem derült fény, így el sem ítélték őket.
- Valaki igazságot szolgáltat a gyilkosságok által.
- A gyilkosságok köz van rejtve a megoldás: ahogy az *ABC-gyilkosságok* című regényben a valóban motivált büntettet más gyilkosságok közé rejtette a tettes, úgy ebben az esetben az áldozatok közé rejtőzött a tettes.

Tétel 13.

A KRIMI

CSELEKMÉNYVÁZLATA

EXPOZÍCIÓ	<ul style="list-style-type: none">• A vendégek megérkeznek a szigetre.• A vendégek és a személyzet sem ismeri a sziget tulajdonosát.
BONYODALOM	A vacsoránál megszólal egy gramofon. A hang azt állítja, hogy az asztalnál ülők valamennyien gyilkosok.
KIBONTAKOZÁS	<ul style="list-style-type: none">• A vendégeket egymás után meggyilkolják. (Anthony Marstontól Veronica Vera Claythorne-ig)• Amikor egy ember meghal, eltűnik az ebédlőből egy négerfigura.
TETŐPONT	Vera Claythorne halála. (Öngyilkos lett.)
MEGOLDÁS	<ul style="list-style-type: none">• Az epilógusban a Scotland Yardon Sir Thomas Legge és Maine felügyelő próbál zöld ágra vergődni az ügyel kapcsolatban – sikertelenül.• A rejtélyt egy palackpostán jött levél oldja meg, amelyben Lawrence Wargrave bíró bevallja, hogy ő a szörnyű gyilkosságsorozat elkövetője.

Motívumok**Néger**

- Devon partjainál, a **Néger**-szigeten játszódik a történet.
- A vendégek szobáiban, bekeretezve a falon olvasható egy gyermekdalt, mely a **Tíz kicsi néger**ről szól.
- Az ebédlőben **tíz négerszobrocskát** találnak a vendégek az asztalon.
- A haláleset úgy történik meg, ahogy a **dalocskában** meg van írva.
- Mikor valaki meghal, eltűnik egy **porcelánfigura** az asztalról.

Valaki

- A sziget tulajdonosa a rejtélyes és ismeretlen *Mr. V. A. Lucky*.
- Senki sem ismeri.
- Gramofonról hallják csak a hangját.
- A neve szójáték.
- A vendégek kételkednek abban, hogy létezik-e egyáltalán.

Csapda

- A vendégek viszonylag hamar rájöttek arra, hogy **csapdába estek**: nem tudnak átkelni a viharos tengeren, nem juthatnak még haza.
- A vendégek különbözőképpen dolgozzák fel a történetet: van, amelyik beismeri, van, aki tagadja.
- A végén **csak ketten** maradnak: Vera Claythorne és Philip Lombard. Mindketten egymásra gyanakodnak, és végül Vera öli meg Philipet, mert azt hiszi, ő a gyilkos.
- Vera a gyilkosság után szobájába megy, ahol egy lelógó kötél és egy szék látványa fogadja. A bűntudat **öngyilkosság**ba kergeti.

Önbíráskodás

- Lawrence Wargrave bírónak egyrésztől igen erős az igazságérzete.
- Másrésztől levelében bevallotta, hogy szeretett halált okozni és látni is (pl. darazsak).
- Elsősorban igazságérzete miatt választotta a jogi pályát, de hamarosan rádöbbsent, hogy nem elég számára a vádlottak fölött való ítélkezés, *ő ölni akar*.
- A terve szerint olyan embereket akar megbüntetni (halálosan), akik más emberek halálát okozták, ám a bíróság nem tudta bizonyítani bűnösségüket.
- Lawrence Wargrave megrendezte a saját halálát, hogy ne gyanakodjanak rá.
- A gyilkosságokat és Vera öngyilkosságát követően a bíró is megöli magát.
- Abban a helyzetben követ el öngyilkosságot, amiben (színlelt halála után) holttestét is elhelyezték a szobájában
- Nem titkolt célja, hogy mások tudomást szerezzenek (bűnözői) zsenijéről: azért örökítette meg tetteit, hogy a világ tudomást szerezzen róla.

Felhasznált irodalom:

Non-non-non, mon ami, Poirot már tudja! (Korunk)

<http://korunk.org/?q=node/6960>

A kemény krimi nyomában (Irodalmi Szemle)

<http://www.irodalmiszemle.bici.sk/eber/2403-a-kemeny-krimi-nyomaban>